

UDK: 108.27-9; 274.5
Izvorni znanstveni rad
Pripremljeno: svibanj 2018.

APOKALIPTIČNI LUTHER: NJEGOVO NOINSKO SAMORAZUMIJEVANJE

Michael Parsons

Michael Parsons je u svojoj bogatoj akademskoj i izdavačkoj karijeri radio kao profesor na Sveučilištu Murdoch i Baptist Theological Collegeu u Perthu, Australiji, a zatim i kao direktor postdiplomskog istraživanja na Teološkom fakultetu Vose u Perthu. Bio je i urednik izdavačke kuće Paternoster Press, Bible Reading Fellowship, te pridruženi istraživač Spurgeon Collegea u Londonu. Trenutno radi kao voditelj kratkih programa biblijske poduke u Cliff Collegeu. Autor je brojnih znanstvenih članaka i knjiga od kojih su najznačajnije *Aspects of Reforming: Theology and Practice in Sixteenth Century Europe* i *Reformation Marriage: the Husband and Wife Relationship in the Theology of Luther & Calvin*.

SAŽETAK

Ovaj kratki esej počinje skiciranjem prijedloga u vezi s tradicionalnom apokaliptikom u razdoblju europske reformacije koju su predložili R. B. Barnes i Heiko Oberman. Prema njihovoj raščlambi, apokaliptika traga za uvidima u značenje sadašnjosti u svemirskom sukobu između Boga i Sotone. Vjeruje u blizinu kraja svijeta, u pojavu Antikrista i da bezbožne treba upozoriti a vjerne utješiti. Istraživanje Lutherovog tumačenja narativa o Potopu pokazalo je to na djelu u njegovom zreлом opusu.

Kada reformator pita tko je odgovoran za ovo propadanje i ugroženu budućnost, odgovor je da su uključeni mnogi. Svakako treba okriviti bezbožni svijet, ali Luther najviše okrivljuje Katoličku Crkvu a posebno papu. Oni su gušili Riječ i slijedili svoje zamisli umjesto Božje namjere. U pozadini je ljudske borbe svemirska borba u kojoj Sotona porobljava one koji su ga voljni slijediti. Naravno da Bog na neki način dopušta takav razvoj svijeta, premda je njegova volja da se svijet okrene njemu. Smisao je ovoga da su sve to klasična obilježja apokaliptičke misli.

Ključne riječi: Martin Luther; apokaliptička očekivanja; samorazumijevanje; reformacija; Noa

I. Uvod

Definirajući apokaliptiku u razdoblju europskih reformacija R. B. Barnes predlaže da je njezina glavna sastavnica, njezino najznačajnije obilježje, očekivanje skorog kraja povijesti. Na temelju tog učenja apokaliptika nastoji ponuditi uvid u „presudnu ulogu sadašnjosti u sve-mirskom sukobu“.¹ On također predlaže da je apokaliptičko razmišljanje proročko. Ono je takvo jer „nastoji upozoriti zlotvore i utješiti pravedne te traga za određenim uvidima u Božji plan za ovaj svijet“.² Naravno, u nekom smislu ovo se mora odnositi i na eshatološki misa-
oni okvir. Apokaliptika na mnogo načina postaje proročka kao nužna posljedica vlastitog vjerovanja u neposredni kraj vremena i upravo joj to daje hitnost i potiče njezinu potragu za božanskim vidokrugom. Heiko Oberman slično izdvaja tri sastavnice tradicionalne apokaliptike tog vremena: vjerovanje u približavanje kraja vremena, sukob između Boga i zla i pojava Antikrista.³

Društvo u vrijeme reformacije bilo je prožeto gorljivim apokaliptičkim idejama i očekivanjima kao i prethodno srednjovjekovno razdoblje. Ovo je dobro dokumentirano.⁴ Robert Kolb to opisuje na sljedeći način: „Lutherovo je doba bilo doba hitnih i gorljivih očekivanja. Humanisti su čeznuli za obnovom dobrog učenja a time i za obnovom društvenog poretka i dobrobiti. Obični ljudi su, iskazujući različite stupnjeve apokaliptičkih snova, čeznuli za novim dobom. Kriza pastoralne skrbi također je zahvatila zapadno kršćanstvo i mnogi su slušali i tragali za Božjim izravnim posredovanjem u njihovim životima.“⁵ Ovo samo po sebi ističe zanimljivu povezanost apokaliptike i krize pastora, povezanost kasnije zamijećena i u Lutherovim spisima. Kolb dalje govori u istom kontekstu o „dubokim nadanjima seljaka i humanista“ i o „apokaliptičkom nemiru u kasnom srednjem vijeku“.⁶

Čini se da ovakva opća apokaliptika nije bila sporna. Međutim, kad točnije odredimo teologiju Martina Luthera u ovim općenitijim parametrima, pitanje reformatorove apokaliptike postaje sporno. Jasno je da je on apokaliptički mislilac, ali kakav bi značaj tome trebalo pripisati? Jesu li Lutherove apokaliptičke ideje puko površno prihvaćanje i nastavljanje trenutne i popularne misli ili su one bitan sastojak njegovog vlastitog pridonosa? Postaje li Luther apokaliptičniji tijekom svojih (uglavnom osujećenih) pokušaja da reformira Crkvu ili

- 1 R. B. Barnes, *Prophecy and Gnosis: Apocalypticism in the Wake of the Lutheran Reformation*, (Stanford: Stanford University Press, 1988), str. 18. Vidi također, str. 19-30. Apokaliptika je složen fenomen i sve što je rečeno u ovom radu nužno je pojednostavljeno u svrhu tečnijeg iznošenja grade.
- 2 R. B. Barnes, „Apocalypticism“, u *The Oxford Encyclopedia of the Reformation*, New York i Oxford: Oxford University Press, 1996, 1.63.
- 3 H. Oberman, „Teufelsdreck: Eschatology and Scatology in the Old Luther“, u *The Impact of the Reformation*, Edinburgh: T & T Clark, 1994, str. 57.
- 4 Vidi, na primjer, Barnes, „Apocalypticism“, 63-68; H. Preuss, *Die Vorstellungen vom Antichrist im späten Mittelalter, bei Luther und in der konfessionellen Polemik*, Leipzig: C. J. Hinrichsches Buchhandlung, 1906; P. Zambelli, „Astrologi hallucinati“: *Stars and the End of the World in Luther's Time*, Berlin: de Gruyter, 1983; A. Bradstock, *Faith in the Revolution*, London: SPCK, 1997.
- 5 R. Kolb, *Martin Luther as Prophet, Teacher and Hero*, Carlisle: Paternoster/Grand Rapids: Baker, 1999, str. 17-18.
- 6 *Ibid.*, str. 26, 28.

možemo reći da „stari Luther“ pooštrava sadržaj onoga što se već tamo nalazi, apokaliptiku svojih ranih godina? Ovo su pitanja koja i dalje izazivaju rasprave među znanstvenicima reformacije.

Skromna svrha ovog rada je dvostruka. Prvo, on nudi pregled, raščlanjuje neke nedavne komentare o ovoj temi i izvodi zaključke iščitavajući Lutherova djela kad god je to moguće. I zbog veličine i naravi ove zbirke ovaj je proces nužno dovršen. Druga je svrha prikazati točno i detaljno istraživanje Lutherovog tumačenja Postanka 6-9 (naracija o Noi), kako bismo saželi reformatorovo samorazumijevanje kao apokaliptičkog reformatora na kraju vremena. Ovo će dodatno potvrditi već donesene zaključke. Na temelju dosad rečenog ovaj rad nudi razmatranja o naravi Lutherovog samorazumijevanja.

II. Apokaliptika u Lutherovoj teologiji

Pitanje Lutherove apokaliptike dijeli znanstvena mišljenja na dva opća odgovora. Neki zagovaraju da reformatorova misao, premda pokazuje apokaliptičke sklonosti, nije značajno apokaliptička. Nasuprot tome, drugi tvrde da je poznavanje Lutherove apokaliptike ključno za razumijevanje njegove misli. Ovaj drugi opći odgovor nije u potpunosti jednoličan utoliko što neki tvrde kako je apokaliptika značajna tek na kraju Lutherove karijere dok je drugi smatraju trajno istaknutom. Okrećemo se kratkom skiciranju ovih odgovora.

Bernard Lohse ključni je primjer autora prvog odgovora, koji tvrdi da apokaliptika nije bitna za Lutherovu teologiju. Premda prepoznaje njezinu prisutnost, Lohse dosljedno tvrdi da apokaliptika nije značajna za Lutherovo djelo. Novija izdanja engleskog prijevoda njegovih glavnih djela, *Luthers Theologie*, osnažuju ovaj dojam.⁷ U njemu Lohse predlaže da reformator nije učinio ništa, osim što je usvojio „neka tada prevladavajuća gledišta o smrti i sudu, o Antikristu i očekivanjima kraja vremena“.⁸ On vjeruje da ga njegov pregled razvoja Lutherove teologije nagoni da postulira „apokaliptički odljev“,⁹ ali ne nužno i apokaliptičku jezgru iste. Drugim riječima, čini se da on priznaje površnu porabu teoloških motiva o kraju vremena, ali odbija govoriti o apokaliptici koja pokreće Luthera ili oblikuje njegovu teologiju. Čini se da za Lohsea postoje protudokazi koji odbacuju takvu mogućnost. Dva su takva dokaza da je Luther računao s dužim povijesnim razvojem i činjenica da je odbio predvidjeti kraj.¹⁰ Drugi podupiru Lohseov stav, možda najviše B. Moeller, koji ističe da je apokaliptička misao bila toliko rasprostranjena među ranim reformatorima da je ne treba izdvajati kao značajno obilježje Lutherove teologije.¹¹

7 Puni naslov je: *Luthers Theologie in ihrer historischen Entwicklung und in ihrem systematischen Zusammenhang*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1995, ET *Martin Luther's Theology Its Historical and Systematic Development*; Edinburgh: T & T Clark, 1999; Vidi također idem, *Martin Luther: An Introduction to his Life and Work*, Philadelphia: Fortress, 1986, str. 89, 195.

8 *Martin Luther's Theology*, str. 325-26.

9 *Ibid.*, str. 334.

10 *Ibid.*, str. 333. Lohse podupire prvu misao ukazujući na Lutherovo pismo vojvodi Georgeu Saksonskom, 16. svibnja (1519) WA Br 1 177, 21-22.

11 B Moeller, "Was wurde in der Frühzeit der Reformation in den deutschen Städten gepredigt?" ARG 75

Drugi odgovor tvrdi da je apokaliptika presudna za Lutherovu misao. Vjerojatno govorimo istinu ako kažemo da ovo trenutno predstavlja opći znanstveni konsenzus o tom pitanju.¹² Međutim, kao što smo vidjeli, raspravlja se o tome je li se ona razvila u reformatorovoj misli ili je trajno prisutna tijekom njegovog života.

Među onima koji zagovaraju ovo potonje, E. W. Gritsch govori o Lutheru „koji je sve više uvjeren“ u apokaliptiku, a posebno u neposredan kraj svijeta.¹³ Mark Edwards se slaže s tom tvrdnjom. On svakako čita Lutherova djela kao ona koja imaju apokaliptičku dimenziju.¹⁴ Slaže se da je reformator vjerovao u blizinu kraja vremena te da njegovo vrijeme ispunjava proročanstva iz knjiga proroka Daniela i Otkrivenja.¹⁵ Edwards u tom kontekstu ističe i kasnog Luthera. On, na primjer, kaže: „Ova apokaliptička vizija igra glavnu ulogu u brojnim raspravama kasnog Luthera.“ I opet: „Kasni Luther bio je čovjek koji je smatrao da je svijet uključen u metafizički sukob između dobra i zla. On je bio čovjek obuzet apokaliptičkim nadanjima i strahovima.“¹⁶ Prema tome čini se da Edwards podržava kasniji značaj apokaliptike u Lutherovoj teologiji, značaj koji je odsutan u njegovim ranim spisima. Edwards temelji to tumačenje na brojim opažanjima, uključujući i Lutherovo razočaranje u vezi s prihvaćanjem Evandjelja u Njemačkoj, sve većoj zabrinutosti zbog ravnodušnosti i bezboštva, pojave sekti i krivovjerja te identificiranja Turaka kao zvijeri iz knjige Otkrivenje. Sve je ovo kasnom Lutheru ukazivalo na blizinu Dana suda i otkupljenja i na skori istek povijesti.¹⁷

Heiko Oberman dosljedno i uvjerljivo dokazuje da je Luther imao apokaliptička teološka gledišta.¹⁸ Zanimljivo je da je on uvijek snažno branio suprotno gledište od Edwardsovog, to jest da je narav Lutherove teologije uvijek, od samog početka njegove službe, bila apokalip-

(1984), str. 176-93; (citirao Oberman, „Teufelsdreck“, str. 57)

12 Barnes, „Apocalypticism“, str. 65, kaže: „Među vodećim reformatorima Luther je pokazao najizrazitije apokaliptičke sklonosti.“ Vidi također G. Wingren, *Luther on Vocation*, Philadelphia Muhlenberg, 1957, 78-161; P. Althaus, *The Theology of Martin Luther*, Philadelphia Fortress, 1966, str. 161-68; U. Asendorf, *Eschatologie bei Luther*, Göttingen Vandenhoeck & Ruprecht, 1967; E. W. Gritsch, „The Cultural Context of Luther's Interpretation“, *Int* 37 (1983) 274-75; T. F. Torrance, „The Eschatology of Faith Martin Luther“, u *Luther Theologian for Catholics and Protestants*, Edinburgh: T & T Clark, 1985, 145-213; Barnes, *Prophecy and Gnosis* 4; S. H. Hendrix, *Luther and the Papacy Stages in the Reformation Conflict*, Philadelphia: Fortress, 1981, 150-52; idem, „Re-rooting the Faith The Reformation as Re-Christianization“, *CH* 69 (2000) 558-77; Kolb, *Martin Luther*, str. 180.

13 E. W. Gritsch, *Martin - God's Court Jester*, Philadelphia: Fortress, 1983, str. 39, 127-28.

14 M. U. Edwards, *Luther's Last Battles Politics and Polemics 1531-46*, Leiden: Brill, 1983, str. 33-34, 46-57, 156-59, 203-6, i posebno, str. 97-114.

15 *Ibid.*, 97. Edwards citira Lutherov predgovor knjizi proroka Daniela, WA 11/2:2-48, 124-30.

16 *Ibid.*, str. 97, 208.

17 *Ibid.*, str. 97, 103, 113-14. Treba zamijetiti da Edward oprezno kaže da nije jednostavno proces staračke mrzovolje uzrokovao razvoj Lutherovog gledišta, već sve veće iskustvo reformacije i njegovo tumačenje događaja iz Svetog pisma.

18 Zajedno s Obermanovim esejem „Teufelsdreck“, u *The Impact of the Reformation* 51-68, naveden u fusnoti br. 3; vidi u istom djelu, „The Impact of the Reformation: Problems and Perspectives“, str. 194-98. Također idem, *Forerunners of the Reformation*, London: Lutterworth, 1967, str. 13; *Luther: Man Between God and the Devil*, London: Fontana, 1993, posebno str. 43-44, 67-80, 297.

tička. Oberman kaže: „Nije samo *stari Luther* vidio kako se svijet bliži kraju već je i mladi Luther vidio da je svijet *ostario*.“¹⁹ Oberman vjeruje da postoji obilje dokaza u Lutherovim djelima koji ilustriraju da su dokazi o Lutheru koji postupno postaje apokaliptički mislilac nakon njegovih sukoba i razočaranja posve pogrešni. On pronicljivo kaže: „Takozvano Lutherovo ‘razočaranje’ nije odgovor na povijesno *percipiran* utjecaj Evandjelja, već sastavni dio Lutherovog razumijevanja njegovog *očekivanog* utjecaja.“ On onda citira pismo napisano u Rigi 1524. godine koje kaže: „Ne treba očekivati da će Evandjelje, koje iznova sjaji, ili s nama ili s vama proći bolje nego što je prošlo u vrijeme Krista i apostola, ili od početka svijeta.“²⁰ Oberman tvrdi da „mi nećemo shvatiti njegovo (Lutherovo) samorazumijevanje“, osim ako ne uvidimo da on počinje svoju javnu službu kao „apokaliptički prorok kraja vremena“. On nastavlja tvrdeći da se Luther od početka smatra „pretečom i prorokom, koji u kratkom razdoblju preostalom prije konačne Kristove intervencije, podiže svoj glas zazivajući Dan Gospodnji i podiže svoj štit Evandjelja kako bi kupio vrijeme za obraćenje“.²¹ Možda ono što se mijenja i povećava nije toliko reformatorovo poimanje apokaliptičke situacije, već se, kako on vidi, pojačava sama borba za premoć. Dva druga autora, jednako odlučna po pitanju iste teze, jesu John Tonkin i James Nestigen. Desetljećima ranije, ovaj prvi je odlučno dokazivao istu misao. U jednom ranom eseju Tonkin kaže: „Nije pretjerano reći da je Luther svoj cijeli život živio sa snažnom sviješću o posljednjem danu i tumačio događaje svog vremena kao znakove njegove neposrednosti“.²² Zanimljivo je da on, kao i Oberman, tvrdi da Lutherova apokaliptička očekivanja nisu bila nešto što se razvilo zbog očaja ili neuspjeha u kasnijem razdoblju (to jest, u vrijeme „kasnog“ Luthera), već „su ona bila prisutna u njemu od početka, čak i u trenucima njegove najveće pobjede i postignuća“.²³

James Nestigen u svom prodornom eseju raspravlja u istom duhu. On se općenito slaže s Obermanovim gledištem. Ipak, prema Nestingenu, apokaliptika nije bila samo narav i prevladavajuća tema Lutherove teologije već „je ova apokaliptika bila kontrolni čimbenik u Lutherovom odgovoru na izazove svog vremena“.²⁴ Vrijedi citirati njegov cijeli komentar:

„[Luther] je bio apokaliptičar. On je bio takav ne zbog onoga što nalazimo u Danielu, Marku 13 ili Otkrivenju, premda je on pisao o Danielu i pokušao odgonetnuti vremenski redosljed. Umjesto toga, Luther je bio apokaliptičar Izaijine vrste, nadajući se Danu Gospodnjem s oduševljenim iščekivanjem i oblikujući svoja teološka razmišljanja u tom svjetlu.“²⁵

19 „Teufelsdreck“, str. 68, (izvorni naglasak).

20 Ibid., str. 63. Lutherov komentar je uzet iz: WA 15.360. Vidi također WA 15.362.

21 Ibid., str. 64-65.

22 J. M. Tonkin, „Luther’s Interpretation of Secular Reality“, JRH 6 (1970), 136-37. Vidi str. 133-50.

23 Ibid., str. 138. U *The Church and the Secular Order in Reformation Thought*, New York: Columbia University Press, 1971, str. 46; Tonkin predlaže da su postojala dva proturječna impulsa koje treba razabrati u Lutherovoj teologiji: apokaliptika i sekularnost. „On s jedne strane predviđa brz i neposredan raspad svjetovnog poretka, a s druge ga strane odobrava kao Božje stvaranje i područje čovjekovog djelovanja.“

24 J. A. Nestigen, „Challenges and Responses in the Reformation“, *Int* 46 (1992), str. 257, 258.

25 Ibid., str. 256. Vidi također Barnes, *Prophecy and Gnosis* 38; D. R. Reid, „Luther, Müntzer, and the

Prema Nestigenovoj raščlambi, Luther je smatrao da najveći izazov reformaciji predstavlja savjest ustrašena zakonom što ga podupire crkveni autoritet (utjelovljen u papstvu) i eklezijalna praksa.²⁶ S druge strane, Lutherov odgovor na ovaj izazov bio je apokaliptičko tumačenje ove situacije. On je razumio događaje i institucije eshatološki. Papstvo je u tom kontekstu bilo Antikrist, zli antagonist Sotona, povijest se bliži kraju a Bog mora uskoro djelovati kako bi dovršio ono što je otpočeo u Kristu.²⁷

Međutim, moglo bi se tvrditi i da su okolnosti Lutherove apokaliptičke teologije ustvari bile cirkularnije od onoga što to možda podrazumijeva. Istina je da, kao što Nestingen predlaže, konkretna situacija ili izazov (kako on to naziva) nagoni Luthera na apokaliptičko tumačenje ovih događaja. To jest, kao što Eric Gritsch kaže, „Luther je bio kontekstualan ... teolog.“ I opet, „*Anfechtungen* nad Sotonom, papom, *Schwärmerom*, Turcima, Židovima, kugom i osobnim bolestima, ponukali su ga da svoje vlastito doba smatra krajem vremena.“²⁸ S druge strane, čini se da je eshatološki okvir uvjerio reformatora u situaciju u kojoj se povijesno nalazi. Važno je, bez obzira zahtijeva li ova situacija apokaliptiku (u strogom smislu) ili je apokaliptika okidač za takvo tumačenje (a čini se da se oba smjera ovog razumijevanja odvijaju istodobno), da je apokaliptika značajna za Lutherovu teologiju. Ona je presudan dio impulsa takve teologije i životodavan čimbenik u njezinom cilju.

U svom komentaru na Postanak 34 (1542) reformator govori o „krajnjoj starosti svemira“ a dvije godine kasnije, u osobnom pismu Jamesu Propstu, on uspoređuje napredak svijeta sa sobom. On o sebi kaže: „Ja sam spor, umoran, hladan, to jest ja sam star i beskoristan čovjek.“ On nastavlja tipično izražajnim riječima: „Izgleda da je i svijetu došao čas smrti i postao stari, iznošeni kaput koji će uskoro morati biti zamijenjen.“²⁹ Na temelju ovih citata čini se da je Lutherova apokaliptička misao bila neraskidivo vezana za njegovu potrošenost u starosti. Ipak, mora se reći i da bi to bilo pretjerano pojednostavnjivanje, kao što smo to već sažeto primijetili. Međutim, istina je da je Luther u starosti bio sve zabrinutiji zbog ovog vida stvarnosti kako ju je on poimao. To je sasvim prirodno. Ali trebamo zamijetiti da njegova apokaliptika prožima cijelu njegovu karijeru kao reformatora.

Last Day: Eschatological Hope, Apocalyptic Expectations”, *MQR* 69 (1995): 53-74.

26 Ibid., str. 251, (vidi cijeli članak, str. 250-60). Lohse, *Martin Luther's Theology*, str. 333, priznaje da je ono što je omogućilo Lutherovo očekivanje skorog kraja svijeta bila „uglavnom vladavina pape“. Prema Lutheru, papa je tvrdio da je iznad Božje riječi.

27 Ibid., str. 257. Vidi također, Oberman, *Forerunners*, str. 13.

28 Gritsch, “The Cultural Context of Luther's Interpretation”, str. 266, 274. Reid sugerira da je eshatološka okosnica uvjerala reformatora kako je mnogo toga na kocki, da je vrijeme kratko i da se „Božja pobjeda može ostvariti samo ako njegov vjerni sluga odigra svoju ulogu“. (“Luther, Müntzer and the Last Day”, 74). Također, J. McNutt, “Martin Luther as Human Being: Reflections from a Distance”, *Churchman* 108 (1994) 265-70, posebno str. 267; M. Schild, “On Luther's Understanding of the Word and History”, *The Reformed Theological Review* 28 (1969) 90-99.

29 *Comm Gen* 34:1-2, LW 6.188 [WA 44.140]; James Propstu, Wittenberg, Dec 5, 1544, LW 20.245 [WA Br. 10.554]. Vidi također kralju Christianu danskom, Wittenberg, April 14, 1545, LW 50.251 [WA Br.11.70]; Wenceslasu Linku, Wittenberg, June 20, 1543, LW 50.242 [WA Br.10.548].

Već 1519. godine u pismu Georgu Spalatinu Luther ukazuje na papu kao Antikrista i nudi razloge zbog kojih je papstvo izopačilo istinu.³⁰ Tri godine kasnije reformator definira i svoju reformaciju i osobnu bitku u apokaliptičkim pojmovima. Na primjer, on piše John von Staupitzu: „Svakodnevno i sve više izazivam Sotonu i njegove jedinice... tako da ubrzam Kristov Dan u kojem će on uništiti Antikrista.“³¹ Zamijetite, Antikrist je značajan u Lutherovoj misli, ali u konačnici Sotona je taj koji uzrokuje sukob. Na primjer, takvo je gledište očito tijekom cijele njegove javne službe, sve do njegovih zrelih komentara na Postanak 49, 16-18 (napisanih 1545. godine).³²

Prisutnost Antikrista trebala je prethoditi i ubrzati posljednji Dan. Luther, tijekom svoje karijere, u ovo gotovo nikada nije sumnjao. U svom komentaru Druge Petrove poslanice (1523) on govori o posljednjem Danu kao da je „pred vratima“. On nastavlja: „On (to jest Krist) pojaviti će se brzo, neočekivano i iznenada.“³³ Reformator i ranije u svojoj službi to jednako jasno kaže: „Ovakvo zlo se moralo pojaviti sada na kraju svijeta; jer svijet, opterećen Božjim gnjevom zbog grijeha koji su ga nadvladali, teži prema paklu i osudi.“³⁴ Sadašnje propadajuće stanje svijeta potvrđuje Lutheru blizinu kraja.³⁵ Godine 1535. on piše: „Razdoblje kada je Evanđelje nama postalo poznato bilo je cijanjeno. Sada gotovo da nema straha Božjeg, naši nedostaci svakodnevno rastu a javljaju se i lažni proroci.... Što se svijet više bliži kraju, sve ga više opterećuju kazne i katastrofe... Ali ipak mi sve ovo promatramo sa samodopadnim i bezbrižnim stavom.“³⁶ „Kazne i katastrofe“ o kojima Luther govori izravno su povezane s Božjim gnjevom koji se javlja pred sam kraj svijeta i nekako uvodi taj konačni božanski Sud koji dolazi.

Luther u ovome razabire obrazac. Naravno, razabiranje univerzalno prepoznatljivih obrazaca samo je po sebi obilježje apokaliptičkog razmišljanja. Prvo raste prezir svijeta prema Riječi. Premda Bog (iz ljubavi) šalje one koji će propovijedati i zalagati se za njih, ljudi i žene ostaju nepokajani. Štoviše, njihova srca su otvrdnula i ravnodušna, Lutherova često korištena riječ *securitate*, u američkom izdanju prevedena riječju „samodopadna“. Ova samodopadnost je i očekivana. Reformator vidi da se ovaj obrazac ponavlja u cijelome Pismu: u Noino vrijeme i s Izraelom premda su bili u zavjetnom odnosu s Bogom, sa Židovima u Isuso-

30 Georgu Spalatinu, Wittenberg, ožujak, 1519, LW 48.111-15 [WA Br.1.359-60]. Zamijetite njegove posebno podrugljive komentare u pismu Philipu Melanchthonu, Wartburg, May 12, 1521, LW 48.215-17 [WA Br.2.332-33]: „Kakva zastrašujuća slika Božjeg gnjeva je to prezreno kraljevstvo rimskog Antikrista“... O, kraljevstvo pape, dostojno je kraja i taloga ovog vremena!“ Vidi Reid, „Luther, Müntzer, and the Last Day“, 58-60.

31 John von Staupitzu, Wittenberg, Lipanj, 27, 1522, LW 49.13 [WA Br.2.568].

32 *Comm Gen* 49 16-18, LW 8 283 [WA 44 786-87]. Vidi također, *Avoiding the Doctrines of Men* (1522), LW 35 136-40 [WA 10 2 77-80], travanj 11, 1539, LW 54 346 [WA Tr 4 339], LW 54 101 [WA Tr 1 262-64].

33 *Comm 2 Pet* 3 3, LW 30 193 [WA 14 66].

34 *The Misuse of the Mass* (1521, objavljeno 1522), LW 36 225 [WA 8 559]. Vidi također Lutherovo pismo Wenceslasu Linku, Wittenberg, June 20, 1543, LW 50 241-44 [WA Br 10 335].

35 Vidi *Comm Gen* 3 17-19, LW 1 206 [WA 42 154], Luther kaže da „ovaj svijet svakodnevno propada“ (*Mundus enim de die in diem magis dégénérât*).

36 *Comm Gen* 3 17-19, LW 1 206, 208 [WA 42 154, 156].

vo vrijeme i tijekom povijesti sve do njegovog vremena uključujući i razdoblje reformacije.³⁷ Ovu situaciju koju Luther posve jasno vidi oko sebe zahtijeva pastoralno propovijedanje. Apokaliptika u Lutherovoj teologiji nije nikada puko zanimanje za „posljednje događaje“ bez obzira na njihovu blizinu. Ona potiče na pastoralnu skrb. Zadaća je dvostruka: ukoriti nemoralno ponašanje i ohrabriti pobožnost u svakom području života.³⁸ Komentirajući Drugu Petrovu 3, 11-12 Luther iznosi ovu značajnu napomenu: „Budući da znate da sve mora proći, i nebo i zemlja, razmislite kako trebate biti potpuno spremni u svetom i pobožnom životu i ponašanju za ovaj Dan. Tako Petar opisuje ovaj Dan kao neumitan kako bi bili spremni za njega, nadali mu se s radošću i ubrzali ga kao Dan koji nas oslobađa od grijeha, smrti i pakla.“³⁹

Učinak pastoralne nakane ponekad ograničava Lutherovo razmišljanje. Univerzalna apokaliptička shema često se usredotočuje na ono neposrednije. Tako se u svom djelu „*The Letter of Consolation to all who Suffer Persecution*“ (1522. godine) reformator boji da će nje-mačka nacija „na kraju primiti zasluženu kaznu... nacija suviše često kuša Boga“, piše on.⁴⁰ Lutherovo prihvaćanje nekih prirodnih događaja koje je smatrao znacima ili nagovještajima Kristovog povratka i kraja povijesti najjasnije pokazuju ovaj provincijski karakter. Na primjer, ovi znaci bi uključivali glasine o ukazanjima 1529. godine, pomrčinu Sunca nakon koje slijedi toplinski udar oko 1540. godine.⁴¹ Zamijetite kako reformator u nekoliko rečenica premješta žarište iz svemirske perspektive na uski, ograničeni primjer, koji se međusobno podupiru: „Posljednji dani su blizu. Moj kalendar je potrošen. Ja ne znam ništa više u Pismu. Svi svodovi i kretanje nebesa usporavaju i bliže se kraju. Cijele godine Elba je ostala na istoj razini i zato je i to predznak.“⁴²

Unatoč Lohseovoj suzdržanosti, jasno je da je Lutherova apokaliptička misao ne samo dosljedno već i značajno prisutna u njegovoj teologiji.⁴³ On zagovara istinsko apokaliptičko gledište povijesti koji mu daje osjećaj da živi i služi na kraju vremena.⁴⁴ Kao što smo već

37 Vidi LW 54 440-41 [WA Tr 5 205], *Comm Gen* 9 26, LW 2 175 [WA 42 385], *Comm 2 Pet* 3 3, LW 30 192-93 [WA 14 66-67] Vidi Edwards, *Luther and the False Brethren*, posebno str. 181-83.

38 Vidi, na primjer, predgovor *Comm Hab*, LW 19 153 [WA 13 351], *Comm Isa* 9 8, LW 16 102 [WA 31 2 72].

39 *Comm 2 Pet* (1523) 3:11-12, LW 30.197 [WA 14.71].

40 LW 43.69 [WA 10 2 .59].

41 Wenceslasu Linku, Wittenberg, March 7, 1529, LW 49.216 [WA Br.5.28]; Mrs. M. Luther, Eisenbach, July 16, 1540, LW 50.218-20 [WA Br.9.174-75]. H. H. Kramm spominje da kada su astronomi predvidjeli veliku poplavu 1524. godine, Luther se nadao da to označava posljednji Dan (*The Theology of Martin Luther* [London: James Clarke, 1947] 103), i Torrance sugerira da je Luther žurno radio 1530. godine u slučaju skorog kraja (“The Eschatology of Faith”, 155). Vidi također *Comm Gen* 6:1-2, LW 2.13 [WA 42.271].

42 1. Siječanj, 1532, LW 54.134 [WA Tr.2.33]

43 To ne znači da nema dvojbi u Lutherovoj misli. Jasno je da one postoje. Mogu se spomenuti dvije određene teškoće. Ponekad Lutherova ideja o značenju „predstojećeg“ nije ograničena na tradicionalno ili popularno razumijevanje. Na primjer, u *Comm 1 John* 2, 18 LW 30.251 [WA 20.667] on tvrdi da se predstojeće ne odnosi na kratkoću vremena, već na to da prije kraja nema novog nauka koji bi trebalo primiti. Drugom prigodom, *Comm Hos* 12,9 LW 18.67 [WA 33.424], on kaže: „Mi uvijek razmišljamo o posljednjem Danu kao da je sadašnjost... Tako su proroci razumjeli Kristovo utjelovljenje.“ Ove komentare treba primiti znanju, ali oni su izuzetak (a ne normativ) u njegovom djelu.

44 Lutherovo apokaliptičko razumijevanje i briga uglavnom su odsutni u Calvinovoj teologiji. Calvin, drugi

zamijetili, ova apokaliptika djeluje dvosmjerno. On razumijeva i tumači sadašnju situaciju (ili 'izazov' prema Nestingenu) kao temeljno apokaliptičku: sukob s kojim se suočava sukob je između Boga i Sotone, moralno ponašanje društva nužno propada, Antikrist se pojavio a posljednji Dan je neumitan i brzo dolazi. Tako u nekom smislu njegov žarišni smjer polazi od onoga što se zbiva oko njega prema eshatološkom razumijevanju i shemi. Ali Luther se neizbježno kreće dalje od te sheme prema konkretnoj situaciji s pastoralnom skrbi i osjećajem stvarne hitnosti i nade.⁴⁵

III. Lutherovo apokaliptičko čitanje narativa o Noi

Nakon razmatranja Lutherovog značajnog vjerovanja u apokaliptiku i porabe apokaliptike ovaj esej sada se okreće razmatranju reformatorovog komentara Postanka 6-9, narativa o Noi (izviješća o Potopu). Iz općeg konteksta znanstvene rasprave i zaključaka o Lutherovom razumijevanju apokaliptičke naravi vremena u kojem je živio sada se usredotočujemo na ono što je Luther smatrao njegovom određenom ulogom u tom vremenu. Na stranicama ovog zrelog komentara naglašene su i podvučene brojne misli u Lutherovoj apokaliptičkoj viziji.

Zanimljivo je da nekoliko stručnjaka za Luthera piše o predmetu njegove apokaliptike, ali samo jedan u tom kontekstu izravno spominje njegovo zanimanje za Nou. Eric Gritsch kaže da „Premda su Lutherovi prijatelji njega često smatrali utjelovljenjem Ilije, Luther je sebe volio doživljavati kao Nou. On je, poput Noe, mislio da stoji sam protiv nezahvalnog i licemjernog svijeta...Svijet mu je počeo izgledati kao svijet prije samog Potopa.“⁴⁶ Gritsch ovim ispravno smješta Luthera unutar apokaliptičke misli i stava. On također tvrdi da se reformator uspoređuje s Noom. Sada ćemo se ukratko osvrnuti na to. Ono što nalazimo je da Luther, prikazujući Nou kao svog starozavjetnog ekvivalenta, velikim dijelom definira svoju ulogu u reformaciji kao apokaliptičkog, ili točnije, Božjeg proroka na kraju vremena. I zato, iako je ispravno predložiti da je Luther ponovno ukorjenjivanje vjere (koristim Hendrixov frazem)⁴⁷ smatrao svojom zadaćom, u specifičnim kontekstualnim parametrima koje slijedi ovaj esej vidimo da se Luther prepoznao kao pomalo nevoljan glasnogovornik, navješćujući Božju riječ u posljednjim danima.

Kad pristupa narativu o Potopu, Lutheru se čini prikladnim tumačiti ga pojmovima koji su prigodni njegovom vremenu. Usporednice koje on vidi između narativa o Noi i razdoblja reformacije toliko su podudarne da ih čitatelj reformatorovog tumačenja ponekada teško

naraštaj reformatora, bio je suviše zaokupljen Erazmovim humanizmom i programatskom reformom Crkve da bi imao gledište kao Luther. Vidi Barnes, "Apocalypticism", 65; Nestingen, "Challenges and Responses", 255-58; M. Engammare, "Calvin: A Prophet without a Prophecy", *CH* 67 (1998) 643-61; T. H. L. Parker, *Calvin's Preaching* (Edinburgh: T. & T. Clark, 1992) 1-16; B. Cottret, *Calvin. A Biography*, Grand Rapids: Eerdmans, 2000, 318.

45 Ovo je djelomično razrađeno u mojoj knjizi *Reformation Marriage: The Husband and Wife Relationship in Luther and Calvin*, Edinburgh: Rutherford House, 5. poglavlje.

46 Gritsch, "The Cultural Context of Luther's Interpretation", str. 276.

47 Hendrix, "Re-rooting the Faith", 558-77; Vidi, na primjer, D. Streater, "Renaissance and Reformation", *Churchman* 107 (1993) 294-306; P. Matheson, *The Imaginative World of the Reformation*, Edinburgh T & T Clark, 2000, 119-40.

razlikuje.⁴⁸ Zanimljivo je da ovo uspoređivanje i apokaliptička identifikacija ne jenjavaju u njegovim komentarima šestog poglavlja (pozivanje Noe, potop i uništenje svijeta). Ali od sedmog do devetog poglavlja (izbavljenje Noe i obožavanje Boga) ima vrlo malo ili gotovo ništa slično. Čini se kao da je Luther iscrpio apokaliptičke slike i primjenu u prethodnom poglavlju jednostavno zato što je ovaj ulomak negativniji. On se, naime, usredotočuje na opreku između pravednog Noe i okolnog, bezbožnog svijeta i Božje prijetnje o njegovu uništenju.

Pristupom u ostatku ovog proučavanja razmotrit ćemo tri vida Lutherovog učenja: (1) reformatorovo poimanje stanja svijeta (i Noinog i njegovog); (2) usporednice između Noe i reformatora; i (3) apokaliptički obrazac koji Luther vidi ranije ugrađen u narativu o Potopu a koji sada nadahnjuje njegovo vrijeme i poziv.

1. Stanje svijeta. Dok Luther tumači ulomak o Potopu koji se kao božanski sud dogodio u Noino vrijeme, jasno je da je pitanje koje on želi podvući: „Zašto se Potop dogodio?“ ili, još jasnije: „Tko je za njega odgovoran?“ I dok primjenjuje odgovor na svoje vrijeme, on vidi izrazite sličnosti. I opet je tu isto temeljno i uznemirujuće pitanje o odgovornosti. On o općem stanju svijeta kaže: „Jasno je da je samodopadnost prvog svijeta bila iznimno velika... on je uporno ustrajavao u svojim strastima i smijao se...vjesniku pravednosti, Noi... Danas, kada se bliži Dan Gospodnji situacija je gotovo ista“.⁴⁹ On kasnije govori o „pretjeranoj i nečuvenoj bezbožnosti“ koja se raširila društvom i o „nevjeri, samodopadnosti, nepoštovanju Riječi i bezbožnim mislima“.⁵⁰ Možda se ova percipirana usporedba s reformatorovim vremenom može vidjeti u Lutherovoj detaljnijoj primjeni: „Oni su svojom strastvenom pohotom poremetili i dom i državu, ...i Crkvu. Zato je grijeh prvog svijeta bio remećenje svih slojeva društva. Crkvu su potkopali idolopoklonički i bezbožni oblici bogoslužja, ali i tirani koji su surovo progonili pobožne učitelje i svete ljude.“⁵¹ Noini dani? Ili reformacija u Europi? Čini se da Luther govori o jednom, a misli na drugo. Jasno je da on smatra kako se jedno gotovo doslovno odražava u drugom. On ovo može učiniti jer osjeća da zna (razumije) prethodno vrijeme na temelju života u njegovoj potpunoj usporednici.

Dvije važne misli možemo izvući iz ovog citiranog ulomka. Prva je značaj otpada Crkve kojem ćemo se kasnije vratiti. Druga je očita ideja da je Potop jedna od izravnih posljedica grijeha. Luther u ovom prikazu govori o mogućem iskonskom grijehu.⁵² On također podvlači

48 Ovo odgovara Lutherovom razumijevanju „povijesnog“ smisla biblijskih naracija. David Steinmetz ističe da pod pojmom „povijesni“ Luther misli „nešto slično jasnoj naraciji, koju teološki razumijevamo i tumačimo“ („Luther and the Drunkenness of Noah“, u *Luther in Context*, [Bloomington: Indiana University Press, 1986] 108); U Postanku 7, 2, Luther govori o ovom povijesnom prikazu u vezi s dvjema protumačenim činjenicama: „Kao što je Božji gnjev nepodnošljiv kad se On razgnjevi, tako je i njegova suosjećajnost neograničena i bez mjere nakon što ponovno zasjaji.“; *Comm Gen* 7:2, LW 2.134 [WA 42.356]. Vidi također M. Ellingsen, „Luther as Narrative Exegete“, *JR* 63 (1983) 394-413, koji citira Lutherovo djelo *First Lectures on Psalms* (1513-15) LW 11.497 [WA 4.365-66] i LW 35.170 [WA 16.385-86].

49 *Comm Gen* 6:3, LW 2.24 [WA 42.278]. Vidi također, *Comm Gen* 3:17-19, LW 1.206 [WA 42.153-54].

50 *Comms Gen* 6:12, LW 2.62 [WA 42.305]; 8:21, LW 2.119 [WA 42.346].

51 *Comm Gen* 6:3, LW 2.32 [WA 42.284].

52 Vidi *Comm Gen* 6:1, LW 2.5 [WA 42.266]; 8:21, LW 2.119 [WA 42.346]. Vidi također *Comm Gen* 6:9-10, LW 2.58 [WA 42.302].

nešto neizbježno, stanje svijeta koje se pogoršava. „Stoga možemo pretpostaviti da je svijet bio bolji što je bio bliži Adamovom padu; ali on se svakodnevno kvari do našeg vremena u kojem živi talog i najveći izmet ljudskog roda.“⁵³ Prema tome, svijet žurno kroči k vlastitoj propasti kao što je činio i Noin svijet. On je svojevolumeno prezirao Boga i zanemario i prvu i drugu ploču zakona. Reformator ustrajava na tome da je samo pitanje vremena kada će odbacivanje zakona koji su izravno povezani s Bogom i istinskim bogoštovljem dovesti do potpunog odbacivanja ili kršenja zakona koji se izravno bave društvenim mirom i poretom.⁵⁴

Prvi je dojam da Luther prvenstveno govori o bezbožnom svijetu Noinog i svog vremena, to jest onima koji ne znaju ništa o Božjoj riječi i njegovoj milosti. Međutim, to bi bilo posve pogrešno ili barem površno razumijevanje. Značajno je to što reformator naglašava činjenicu da je tijekom obaju razdoblja Božji gnjev usmjeren specifično protiv Božjeg naroda koji sada ide svojim putem. On ovo kategorično tvrdi, govoreći kako je Potop došao, ne zbog zlobe nepravednih, već zbog pravednih „koji su vjerovali Bogu, slušali njegovu Riječ i sudjelovali u pravom bogoštovlju“ i pali u grijeh. On jednako snažno iznosi i suvremenu primjenu. On kaže: „Slično će biti ubrzan dolazak posljednjeg Dana, ne zbog toga što su pogani, Turci i Židovi bezbožni, već zbog toga što je Crkva kroz pape i fanatike ispunjena zabludama i zato što su čak i oni koji zauzimaju vodeća mjesta u Crkvi licemjerni, pohotni i tirani.“⁵⁵ On to tvrdi iz Pisma na temelju izraza: „sinovi Božji“ u Postanku 6, 2. Gospod neće, prema Lutheru, zauvijek trpjeti upravo one koje opisuje ovaj izraz.⁵⁶ Oni, kao ni Crkva njegovog vremena, neće izbjeći kaznu samo zbog svog položaja.⁵⁷ Lutherova kritika Katoličke Crkve onog vremena djelomično proizlazi iz njegovog razumijevanja i tumačenja onoga što se događa u Noino vrijeme. On u skladu s tim smatra da je temeljni stav Crkve umišljenost. Luther vjeruje da ono što on smatra suvremenom „samodopadnošću“ ili sigurnošću izvire iz i jača zbog lažnog razumijevanja Mateja 16, 18 i drugih ulomaka koji nude sigurnost.⁵⁸ Papa i njegova Crkva jednostavno vjeruju da ne mogu nestati: oni su „Crkva“, narod Božji, božanski obdarena i nepogrešiva. Oni se, prema reformatoru, hvalisaju ispraznim stvarima kao što su titule, prestiž, brojnost, moć i apostolsko naslijeđe.⁵⁹ Ukratko, oni oblikuju Crkvu u skladu sa svojim zamislima.⁶⁰

53 *Comm Gen* 6:1, LW 2.7 [WA 42.266]. Vidi također, *Comms Gen* 6:1, LW 2.12 [WA 42.270]; 6:3, LW 2.16 [WA 42.273].

54 *Comms Gen* 6:1, LW 2.6 [WA 42.266]; LW 2.9 [WA 42.268]; 6:3, LW 2.30 [WA 42.283]; 7:1, LW 2.87 [WA 42.323].

55 *Comm Gen* 6:1, LW 2.12 [WA 42.270].

56 Luther pita: „Nisu li to sami 'sinovi Božji' kojima Bog ovdje prijete, govoreći kako im više neće suditi svojim Duhom?“ (*Comm Gen* 6:3, LW 2.20 [WA 42.276]).

57 *Comm Gen* 6:3, LW 2.22 [WA 42.277].

58 Matej 16:18 piše: „A ja tebi kažem: Ti si Petar – Stijena i na toj stijeni sagradit ću crkvu svoju i vrata paklena neće je nadvladati.“ Drugi ulomci citirani u sličnom kontekstu su Lk 22:32 i Iv 14:18 (vidi *Comm Gen* 7:17-24, LW 2.99 [WA 42.332]). Vidi također *Comm Gen* 19:14, LW 3.268 [WA 43.66-67].

59 Vidi sljedeće: *Comms Gen* 6:3, LW 2.20, 21 [WA 42.276]; 6:6, LW 2.53 [WA 42.299]; 6:12, LW 2.62 [WA 42.305]; 6:13, LW 2.64 [WA 42.307]; 7:17-24, LW 2.100-102 [WA 42.333-34].

60 Luther kaže: „Papisti se razmetljivo uspoređuju imenom „Crkva“ i uvjeravaju se u njezine najveće uspjehe kao da mogu prisiliti Boga da osnuje Crkvu kakvu oni sanjaju i žele.“ (*Comm Gen* 7:17-24, LW 2.99 [WA

Lutherova kritika je ponekad oštra i prodorna. On prigovara da Crkva prakticira samo lažnu pobožnost, ukrašava bogoslužja, osuđuje istinu i progoni one koji su „istinski pobožni i čine to u Božje ime, pod izgovorom pravde“. Za Papu i druge crkvene vođe se kaže da su „bogohulnici, tlačitelji Crkve, preziratelji Božje mudrosti koji omalovažavaju dužnosti svjetovnih kraljevstva – vlasti, doma i slično. Ono što ubrzava vrijeme kraja jest činjenica da ti isti ljudi potpuno zanemaruju božansku prijetnju, oni se čak i smiju takvoj pomisli“.⁶¹ Ovo je naravno u izravnoj suprotnosti s onim što Luther naziva „istinskom Crkvom“. Reformator ih uspoređuje na sljedeći način: „Bog će ih odbaciti zbog gaženja njegove Riječi i progonstva; i On će sebi izabrati drugu Crkvu koja se ponizno pokorava njegovoj Riječi i otvorenih ruku prihvaća Kristove blagoslove.“⁶² Ne čudi onda što je Lutherov komentar narativa o Noi ispunjen referencijama o onoj drugoj Crkvi kao „protivnicima“ i „neprijateljima“.⁶³ On ih ne smatra samo neprijateljima Božjim već i neprijateljima samih sebe i svojih sljedbenika kao čuvara božanske istine. Premda priznaje da je u Crkvi nekada bilo milosti, oni su je se odrekli.⁶⁴ Unatoč svoj njenoj uobraženoj uvjerenosti Crkva je pogriješila.⁶⁵ Međutim, rekavši to, Luther i dalje ima milostivu želju da se oni okrenu Bogu i njegovoj Riječi: „Tko ne bi više volio da oni prihvate Riječ i opamete se?“⁶⁶

Jasno da je Crkva, prema Lutherovom razumijevanju, odgovorna za svoju vlastitu kaznu. Ali iza svega toga Luther ne može a da ne vidi zlobnu ruku Sotone koji djeluje protiv Božje milosti. Ovdje leži pravi sukob. Prvo spominjanje Sotone određuje prijeteci ton i apokaliptički kontekst drugim tumačenjima u ovom komentaru. On piše: „Neznabošci koji su bez Riječi, pružaju primjer strašne tame u koju Sotona može dovesti ljude kada Bog štiti i ne obraća im se.“⁶⁷ Značajno je da nisu samo nevjernici, već i Crkva, na ovaj način uhvaćeni u zamku. Luther ustrajava: „Papa, biskupi, doktori, redovnici i svećenici bili su Crkva zlonamjernika..., istinski robovi Sotone koji pomažu svom ocu lagati i ubijati.“⁶⁸ I opet, iza svega ovoga, sam Bog dopušta nastavak grijeha i ovakvog prevladavajućeg stava. Sveti Duh odlazi a Sud je blizu.⁶⁹

42.332]).

61 Vidi sljedeće: *Comms Gen* 6:6, LW 2.53 [WA 42.299]; 6:11, LW 2.59 [WA 42.303]; 6:12, LW 2.62 [WA 42.305]; 6:22, LW 2.79 [WA 42.318-19]; 7:17-24, LW 2.101 [WA 42.334]; oni “mrze Riječ, izvrću Božja obećanja i ubijaju one koji se drže Riječi“.

62 *Comm Gen* 7:7-14, LW 2.100 [WA 42.333].

63 Vidi, na primjer, *Comms Gen* 6:12, LW 2.62 [WA 42.305]; 7:1, LW 2.84 [WA 42.321]; 7:17-24, LW 2.101 [WA 42.333].

64 *Comm Gen* 6:18, LW 2.73 [WA 42.313].

65 *Comm Gen* 6:13, LW 2.64 [WA 42.307].

66 *Comm Gen* 6:3, LW 2.17 [WA 42.273]. Luther kaže da se on moli za spasenje svojih protivnika (vidi *Comm Gen* 6:6, LW 2.51 [WA 42.298]).

67 *Comm Gen* 6:3, LW 2.17 [WA 42.274]. O Lutherovoj teologiji Sotone, vidi J. Burton Russell, *The Prince of Darkness: Radical Evil and the Power of Good in History*, Ithaca: Cornell University Press, 1988, 170-74.

68 *Comm Gen* 6:3, LW 2.21 [WA 42.276]. Vidi također, *Comms Gen* 6:3, LW 2.18-19 [WA 42.274-75]; 6:6, LW 2.52 [WA 42.299]; LW 2.53 [WA 42.299]; 7:17-24, LW 2.102 [WA 42.334].

69 *Comms Gen* 6:3, LW 2.18-19, 21 [WA 42.275, 277]; 6:4, LW 2.38 [WA 42.288].

Što „istinska Crkva“, suočena s takvom situacijom, treba činiti? Luther odgovara: „Što drugo možemo činiti u ovim okolnostima osim vikati Bogu da sveti svoje ime, ne dopusti uništenje svog kraljevstva i sprječavanje svoje očinske volje?“⁷⁰ Ovo nas vodi do reformatorovog samorazumijevanja kao proroka kraja vremena, jer suočen sa svemirskim sukobom povezanim s Crkvom on stoji kao Božji glasnogovornik na samom rubu vremena.⁷¹

2. Luther se smatra reformacijskim Noom. Ne iznenađuje što se Luther smatra Noom posljednjih dana ako držimo na umu njegovo apokaliptičko tumačenje narativa o Noi i, usporedno, i njegovog vremena. Značajan je način na koji čitanje Biblije utječe na njegovo samorazumijevanje. U ovom dijelu očito je da Luther razlikuje Nou i sebe jasnije nego u svojim komentarima o dvije povijesti. Dio razloga je u tome što je patrijarh uvijek veći od reformatora bez obzira koliko on u Noi vidi sebe i obratno.

Ipak Lutherova svijest o sebi kao božanskom oruđu kakav je bio i Noa „dala mu je nov i presudan kriterij za vrednovanje samoga sebe“.⁷² Mi to vidimo u sljedećem citatu. Luther primjećuje o Noi: „Nama se danas čini nemogućim da jedan čovjek izaziva cijeli svijet a sve ostale koji uživaju u Crkvi, Riječi i obožavanju Boga, osudi kao zle te tvrdi kako je samo on Božji Sin i Bogu drag. Upravo zato je Noa istinski zapanjujući čovjek.“ Reformator onda okreće ovaj komentar kao reflektor prema vlastitoj vjernosti.

Da sam bio svjestan koliko će mi se ljudi u ovom bezbožnom naraštaju usprotiviti, sigurno bih u očaju odustao od službe. Nitko ne vjeruje koliko je teško jednom čovjeku protiviti se općem mišljenju svih crkava, boriti se protiv gledišta dobrih ljudi i vrlo dobrih prijatelja, osuditi ih, podučavati, živjeti i činiti sve protivno njima.

Luther se ponovno usredotočuje na patrijarha: „Noa je to učinio jer je bio obdaren čudesnom ustrajnošću. Bez mane pred ljudima, on ne samo što nije Božji posao ostavljao neobavljenim već ga je vršio hrabro i odlučno među bezbožnicima.“⁷³ Taj je ulomak dovoljan da pokaže kako Luther naizmjenično koristi komentare o Noi i svojoj vlastitoj službi. On ih očito razlikuje, ali jasno je da postoje podudarnosti koje nisu beznačajne. Luther drugdje kaže: „Jer iste stvari koje su se dogodile Noi događaju se i nama.“⁷⁴ Čini se jasnim da većina onoga što on kaže o patrijarhu mora imati dvostruko žarište; premda govori o Noi, on podrazumijeva i sebe.

Prva je napomena koju Luther iznosi o Noi njegovo mučeništvo. Pod tim on misli na nekoga tko svjedoči o vjeri u ljudskoj slabosti i koji je, premda u sili Božjoj, onaj tko nužno pa-

70 *Comm Gen* 6:12, LW 2.62 [WA 42.305].

71 Ovaj posljednji frazem podsjeća na Torrance, “The Eschatology of Faith”, 154-55. U Lutherovom komentaru na Izaiju on kaže: “I danas svijetu prijetite katastrofe”, (*Comm Isa* 58:13, LW 17.292 [WA 31 2 .485]).

72 Ova misao je, premda u različitom kontekstu, iz K. Holl, “Martin Luther on Luther”, u *Interpreters of Luther*, ur. J. Pelikan; Philadelphia: Fortress, 1968, 19. Vidi također H. Bornkamm, *Luther and the Old Testament*, Philadelphia: Fortress, 1969, 69; Bornkamm citira *Tabletalk*, 5242 (1540), WA Tr.5.23-24.

73 *Comm Gen* 6:9-10, LW 2.56 [WA 42.301]. Luther drugdje govori o Noi kao o „jednom od najznačajnijih junaka koje je ovaj svijet ikada imao“. (*Comm Gen* 5:1, LW 1.334 [WA 42.246]).

74 *Comm Gen* 6:5-6, LW 2.53 [WA 42.299]. Također, *Comm Gen* 7:1, LW 2.87 [WA 42.323-24].

ti.⁷⁵ Drugim riječima Luther ovaj izraz koristi metaforički. Međutim, ta obilježja nadahnjuju njegovu vlastitu službu. Zamijetite kako su ovi elementi međusobno povezani u komentarijima reformatora: „Sam Noa je ustao protiv svijeta koji srlja u propast, u nadi da možda može očuvati pravednost i obuzdati nepravdu“, ali „kolaps i uništenje Crkve mučilo je i gotovo slomilo srce ovog pravednog čovjeka“.⁷⁶

Noa je bio čovjek Božji, ispunjen Božjim Duhom.⁷⁷ Luther time naglašava poziv. Njega je Bog pozvao, on je imao božanski poriv za govorenjem i bio je vjeran onome koji ga je ovlastio. On je iznad svega morao utvrditi da je bio u pravu dok su drugi pogriješili i onda se pouzdano držati tog uvjerenja.⁷⁸ Luther suosjeća objašnjavajući činjenicu da je to vrlo teško i bolno te da se on sam uhvatio u koštac s tim problemom.⁷⁹ „Stoga“, kaže on, „mi oplakujemo s Noom i predajemo svoj slučaj Gospodu.“⁸⁰ Kasnije reformator uvjerava sebe i druge: „Ali razmotrite ishod, i shvatit ćete da su oni pogriješili a da je Noa bio u pravu.“⁸¹

Kao što smo primijetili dio boli u službi proroka je konkretno shvaćanje da je uništenje blizu i da će se dogoditi onako kako je Gospod rekao. Drugi dio je izoliranost koju podvlači spoznaja da je ono što kažemo u njegovo ime istina zato što je Bog progovorio premda je cijeli svijet protiv nje. Treći sastavni dio je u nekom smislu prirodna posljedica ovoga: odgovor svijeta je prezir i mržnja Božjih proroka.⁸²

Svijet je, prema Lutheru, postupao s patrijarsima (on u njih ubraja i Lameha i Matuzalema zajedno s Noom) kao „slaboumnim i nerazboritim starcima“. Nou su smatrali pobunjenikom, žestoko su ga mrzili, ismijavali i uznemiravali, smatrali su ga glupim i bezvrijednim a bezbožni su njegovo učenje osudili kao krivovjerje!⁸³ Luther zapravo pretpostavlja da je bilo

75 Vidi R. Kolb, „God’s Gift of Martyrdom: The Early Reformation Understanding of Dying for the Faith“, *CH* 64 (1995) 399-411.

76 *Comm Gen* 6:3, LW 2.28 [WA 42.281]. *Comm Gen* 6:4, LW 2.54 [WA 42.299]: „Nevjerojatno je koliko razmišljanje o Božjem gnjevu žalosti srce.“ Vidi također *Comm Gen* 6:6, LW 2.50-51 [WA 42.297-98]. O patnji nevinih propovjednika (uključujući Nou, Abrahama i Krista) vidi *Comm John* 7:32-34, LW 23.260 [WA 33.413-14]. Luther onda dodaje: „I mi nećemo proći drugačije.“

77 Vidi *Comm Gen* 6:3, LW 2.22-23 [WA 42.277].

78 O Noinoj vjernosti svom pozivu vidi, na primjer, *Comms Gen* 6:3, LW 2.13, 21 [WA 42.271, 277]; 6:9-10, LW 2.54 [WA 42.300]; 6:22, LW 2.77 [WA 42.317].

79 *Comm Gen* 6:8, LW 2.55 [WA 42.300]. Dio je oštine ove boli i teškoće u tome što je Luther odrastao u Katoličkoj Crkvi. Njegova je rasprava bila unutarcrkvena rasprava kao što David Steinmetz ističe (‘‘The Intellectual Appeal of the Reformation’’, *Today* 57 (2001) 459-72.

80 *Comm Gen* 6:6, LW 2.53 [WA 42.299].

81 *Comm Gen* 6:13, LW 2.64 [WA 42.307]. Za zanimljiv esej o značaju sigurnosti u razdoblju reformacije vidi Susan E. Schreiner, ‘‘The Spiritual Man Judges All Things’’: Calvin and the Exegetical Debates about Certainty in the Reformation’’, u *Biblical Interpretation in the Era of the Reformation*, ur. R. A. Müller i J. L. Thompson; Grand Rapids: Eerdmans, (1996) 189-215.

82 ‘‘Svijet, Sotona i bezbožni ne prestaju sa svojim aktivnostima, već nas i dalje muče’’, kaže Luther (*Comm Isa* 61:2, LW 17.334 [WA 31 2 .519]). Ipak, zamijetite rezultat: ‘‘Mi čeznemo za onim Danom.’’

83 Vidi *Comms Gen* 6:1, LW 2.13 [WA 42.270]; 6:3, LW 2.23 [WA 42.277]; 6:6, LW 2.50 [WA 42.297]; 6:9-10, LW 2.54-55, 59 [WA 42.300, 303]; 6:18, LW 2.71 [WA 42.312]. Vidi također *Comms Gen* 19:14, LW 3.268 [WA 43.66-67]; 25:11, LW 4.322 [WA 43.369]; *Comm Heb* 11:7, LW 29.236-37 [WA 57 3 .233-34]; *Comm 2 Pet* 2:5, LW 30.176 [WA 4.43-44].

potrebno više od jednog čuda da spriječi „bezbožne da ga okruže i ubiju“.⁸⁴ Ova interpretacijska metoda narativnog tumačenja govori jednako prodorno o Lutherovoj kao i o Noinoj situaciji. Reformator neprestano i izravno povezuje ovo dvoje. On, na primjer, kaže: „Nas koji svjedočimo svoju vjeru u Evanđelja i danas slično promatraju“.⁸⁵ I opet, „Bog odobrava i prihvaća Nou. Sigurno je velika bila Noina vjera jer je mogao vjerovati ovim Božjim riječima. Ja im sigurno ne bih vjerovao. Shvaćam ozbiljnost ovog pitanja kad mišljenja svih ljudi opkole jednog usamljenog pojedinca i osude ga... Ja bih očajavao u ovako velikoj nesreći, osim ako mi Bog ne bi dao isti duh kao i Noi“.⁸⁶ S jedne strane, Luther pobožno drži odmak. Patrijarhova je vjera po definiciji veća od reformatorove. S druge strane, on se nastoji svrstati u red s Noom na vrlo izravan način.

Četvrti je element ove situacije koja je žalostila Nou (ponovno usporedba s Lutherom) činjenica da je bilo malo uspješnih rezultata u njegovoj službi. Već smo to spomenuli. Neki znanstvenici tvrde da je razočaranje zbog neuspjeha u reformi Crkve povećalo Lutherov apokaliptički odgovor u svjetlu kraja vremena. Međutim, primjećujemo da je Heiko Obermanov način razmišljanja bliže cilju. Reformator je očekivao neuspjeh premda je to očito bilo razočaravajuće. Bio je to dio „očekivanog utjecaja evanđelja“.⁸⁷ Međutim, Luther opetovano spominje ovaj problem i kod sebe i kod Noe.

Luther govori iz iskustva. Neki od njegovih najoštrijih komentara ovako zvuče. „Mi uzalud podučavamo, mi uzalud upozoravamo“, kaže on. „Ali ono što je (Noa) postigao bilo je veliko ništa.“ „Ali vi nikada nećete uvjeriti svijet.“ Luther govori o pobožnima koji ne mogu ispraviti bezbožnu situaciju: „Pobožni... mogu suditi svijetu...ali ga ne mogu poboljšati.“⁸⁸ Takvo naizgled neumoljivo ponavljanje ovakvih misli čini se posve negativnim. Međutim, Luther nam nagovještuje da nije sve tako jer kasnije objašnjava: „Mi iznosimo i upozoravamo... Ali trošimo svoju snagu uzalud kao što kaže Pismo.“⁸⁹ Premda je neuspjeh uvijek razočaravajući, postoji nagovještaj da reformator neuspjeh smatra neizbježnim ne samo zbog grijeha čovječanstva već i zato što je to nekako Božja volja. Ovo nas vodi razmatranju božanskog obrasca apokaliptičke povijesti.

3. Božanski obrazac apokaliptičke povijesti. Ono što smo dosad zamijetili u našem istraživanju Luthera njegovo je razumijevanje svijeta koji moralno i vjerski propada, zapravo ubrzo vlastiti kraj. On vjeruje u Božji poziv da bude njegov glasnogovornik i govori njegovu riječ o ovoj situaciji kao prorok kraja vremena. On uči da karakter i dinamika suvremene si-

84 *Comm Gen* 6:9-10, LW 2.57 [WA 42.302].

85 *Comm Gen* 6:4, LW 2.38 [WA 42.289]. Vidi također *Comm Gen* 6:11, LW 2.60 [WA 42.304]. U svjetlu vlastitog iskustva značajno je to što Luther ističe kako bezbožnici ismijavaju Nou zbog njegovog braka. (*Comm Gen* 6:9-10, LW 2.57 [WA 42.302]).

86 *Comm Gen* 7:1, LW 2.87 [WA 42.324].

87 Oberman, „Teufelsdreck“, 68.

88 *Comms Gen* 6:3, LW 2.16, 28 [WA 42.273, 282]; 6:6, LW 2.53 [WA 42.299]; 6:12, LW 2.61 [WA42.305]. Vidi također *Comm Gen* 6:3, LW 2.24 [WA 42.278] gdje Luther zamišlja kako Bog kaže: „Svojim bezgraničnim naporom moji propovjednici i svećenici ne postižu ništa osim prijezira.“

89 *Comm Gen* 6:3, LW 2.24 [WA 42.278-79].

tuacije upućuje na Božju uključenost i on razabire i iznosi tipičan apokaliptički obrazac koji je već ponovljen u povijesti. Svi su ovi naglasci prisutni u sljedećim objašnjenjima:

Ovo su početni stadiji koji uvijek prethode uništenju. Kada Bog podigne svete ljude pune Duha Svetoga kako bi podučio i ukorio svijet, taj je svijet netrpeljiv prema zdravoj nauci, ugađa grijesima s još većom revnošću i još upornije ustrajava u njima. To je ono što se dogodilo u početku svijeta, a vidimo da se to isto ponavlja na kraju svijeta.⁹⁰

Zanimljivo je da Luther u svojim idejama utvrđuje obrazac u stadijima kroz koje prolazi apokaliptička povijest. Prvi stadij je razdoblje u kojem je Bog ljubazan i (iznad svega) strpljiv, oprastajući grijehе čovječanstva. Bog u ovom kontekstu ostavlja svoju spasonosnu Riječ i još je ne uklanja.⁹¹ Drugi stadij postaje neizbježan kada svijet nastavlja grijehiti i zanemarivati Božju riječ. On je dosegnut kada Bog vidi bezboštvo i odgovori svojim gnjevom. U tom trenutku „nema nade za pokajanje i reformaciju“, tvrdi reformator. „Kada je ovaj stadij bio dosegnut u vrijeme Noe, konačno je izrečena ključna presuda.“⁹² Treći stadij je spasenje i uništenje, posljednji Dan.⁹³ Važno je uvidjeti da Luther upečatljivo govori i o njegovim negativnim i pozitivnim značenjima. U njemu će svi Božji neprijatelji biti poraženi na sudu, a istodobno njegov će ga narod gledati licem u lice. Premda u kontekstu biblijskog Potopa, Luther ne može a da ne izvuče i pozitivnije zaključke. On kaže: „Bit ćemo kao anđeli Božji. Naš život će biti u upoznavanju Boga, radovanju Božjoj mudrosti i uživanju u Božjoj prisutnosti.“⁹⁴ On na ovaj način hrabri sebe i druge tijekom teških vremena kušnji. Bog je naposljetku na djelu u svemu ovome a njegovo djelo nikada nije uzalud. „Jer On nije sklon preuzeti na sebe beskorisnu zadaću vršidbe prazne pljeve.“⁹⁵

90 *Comm Gen* 6:1, LW 2.13 [WA 42.270-71].

91 Izvodeći slične zaključke iz Jonine službe Luther kaže: „Jer neposredno prije nego se rasplamti Božji gnjev on obično prvo šalje svoju Riječ da spasi nekolicinu.“ *Comm Jonah* 1:2, LW 19.40 [WA 19.193].

92 *Comm Gen* 6:13, LW 2.63 [WA 42.306-7]. Za Lutherovo shvaćanje stadija kroz koje prolazi povijest u tom razdoblju vidi *Comms Gen* 6:12, LW 2.61 [WA 42.305]; 6:13, LW 2.65 [WA 42.308]; 7:1, LW 2.86 [WA 42.322]; 7:4, LW 2.89 [WA 42.325]; 7:12, LW 2.95 [WA 42.329]; 7:17-24, LW 2.99 [WA 42.332].

93 Treba zamijetiti da za Luthera nema pobjedničkog milenija za Božji narod, niti tisućljetne vladavine ili crkvenog blagoslova prije Kristovog povratka da sudi. On predviđa da će istinska Crkva imati neprijatelje sve do Drugog Kristovog dolaska. Luther se protivio tisućljetnim očekivanjima drugih, istaknutih u učenju Thomasa Müntzera, Hans Huta, Melchiora Hoffmana, Anabaptista, spritualista i drugih radikala (vidi R. B. Barnes, „Millenarianism“, u *The Oxford Encyclopedia of the Reformation*, ur. H. J. Hillerbrand; Oxford: Oxford University Press, 1996, 3.61-62. Luther je bio amilenijalist u svojoj misli i općenito je slijedio Augustinovo gledište. Vidi *De civitate Dei*, 20.9). Prostor ne dopušta raspravu, ali za Lutherovo učenje vidi *Supputatio annorum mundi* (WA 53.152-54), citirao Lohse, *Luther's Theology* 334; *Comm Ps* 110:1, LW 13.264. Također, P. Althaus, *The Theology of Martin Luther*, Philadelphia: Fortress, 1966, 418-19; J. F. Walvoord, *The Millennial Kingdom*, Findlay: Dunham, 1963, 55-56. To je učenje sažeto u *The Augsburg Confession* (1530) 17. dio u *Confessions and Catechisms of the Reformation*, ur. M. A. Noll; Leicester: Apollos, 1991, 92-93.

94 *Comm Gen* 8:22, LW 2.129 [WA 42.353]. Vidi također, *Comms Gen* 6:1, LW 2.12 [WA 42.270]; 6:3, LW 2.24 [WA 42.278-79]; 6:6, LW 2.51 [WA 42.297]; 6:12-13, LW 2.61, 66 [WA 42.305, 308]; 7:1, LW 2.84 [WA 42.321].

95 *Comm Gen* 6:3, LW 2.24 [WA 42.279]. Zamijetite snažnu apokaliptičku sliku u ovom objašnjenju. Ona

Jasno je da Luther smatra kako on živi u drugom stadiju: svijet je izgubljen, vjera je prestala postojati, čovječanstvo je prepušteno okorjelosti i zlobnom umu, zdrav nauk je odbačen i postoji protivljenje Svetome Duhu.⁹⁶ Kao što smo već primijetili, jedna ključna sastavnica ovog stadija jest pojava svetih ljudi, punih Svetoga Duha. Njihova zadaća je propovijedanje istine, poticanje pobožnih u pravednosti i ukoravanje svijeta (uključujući i Crkvu) zbog oholosti i bezboštva. Luther se smatrao takvim i osjećao da je teret gotovo nepodnošljiv. On se prikazuje kako promuklo viče ali ništa ne postiže, pribjegavajući uglavnom žarkoj molitvi.⁹⁷ Ova potonja aktivnost je ključna u shemi kakvu je zamislio reformator. Kao i u uobičajenim okolnostima kada Bog svojom milošću i moći zadržava vode, tako su gnjev i uništenje zaustavljeni jer se pobožni ljudi, ispunjeni Duhom Svetim, mole. Jedan od ključnih pothvata onih koji su pozvani biti proroci kraja vremena jest da oni postaju „zid protiv Božjeg gnjeva“. Činjenica je da patrijarh Noa u konačnici nije mogao kupiti vrijeme, i to Sud čini iznimno strašnim.

Predmet molitve i propovijedanja, u ovom slučaju budući Sud, prožeti su apokaliptikom. Ta je zadaća i odgovornost dana reformatorima i prirodno se prenosi i na Crkvu. Zamijetite u sljedećem komentaru težak osjećaj konačne nemoći protiv božanske namjere.

Što će se dogoditi pod pretpostavkom da nema takvih zidova, to jest, kada uopće ne bude Crkve? Crkva je uvijek zid protiv Božjeg gnjeva. Ona oplakuje, muči se, moli se, zauzima se, podučava, propovijeda i ukorava sve dok čas Suda još nije došao, već tek dolazi. Kada uoči da su ove aktivnosti uzaludne, što drugo može učiniti već duboko žalovati zbog uništenja nepokajanih ljudi?⁹⁸

Težina svega ovoga pada izravno i jasno na leđa reformatora. On suosjećajno pita: „Što će se dogoditi kada mi umremo?“ I opet: „Što nas očekuje u ovom suludom stanju svijeta koji stari?“⁹⁹

IV. Refleksija o naravi Lutherovog razumijevanja

Ovaj je kratak esej započeo skiciranjem prijedloga u vezi s tradicionalnom apokaliptikom u razdoblju europske reformacije koju su predložili R. B. Barnes i Heiko Oberman. Kao što smo spomenuli, prema njihovoj raščlambi, apokaliptika traga za uvidima u značenje sadašnjosti u svemirskom sukobu između Boga i Sotone. Vjeruje u blizinu kraja svijeta, u pojavu Antikrista i da bezbožne treba upozoriti a vjerne utješiti.¹⁰⁰ Unatoč Lohsevom proturječnom gledištu, ukazao sam na sklonost mišljenju da je Lutherova apokaliptika ključna sastavnica njegove teološke misli i da je takva od samog početka. Istraživanje reformatorovog tumačenja narativa o Potopu pokazalo je to na djelu u njegovom zreлом opusu.

dolazi u kontekstu citata iz Mt 3, 12 i Iz 49, 8 koji oba govore o posljednjem Danu.

96 Vidi *Comms Gen* 6:4, 5-6, LW 2.38, 39-40 [WA 42.289, 290]; 6:11, LW 2.59-60 [WA 42.304].

97 *Comms Gen* 6:5-6, LW 2.41 [WA 42.290]; 7:1, LW 2.84-85 [WA 42.322].

98 *Comm Gen* 6:6, LW 51 [WA 42.298].

99 *Comms Gen* 6:3, LW 2.18 [WA 42.274]; 7:1, LW 2.85 [WA 42.322].

100 Barnes, *Prophecy and Gnosis* 18; idem, "Apocalypticism", 63; Oberman, "Teufelsdreck", 57.

Luther povremeno primjenjuje ovaj ulomak iz Postanka kao pomoć pojedincima u njihovom osobnom i duhovnom hodu s Bogom.¹⁰¹ No značajno je to što on očito više voli iskoristiti prigodu koju nudi ovaj predmet i usredotočiti se na apokaliptički vid na koji upućuje ulomak. Vidjeli smo da izravnim paralelizmom povezuje Noino i svoje vrijeme, toliko da je ponekada teško, ako ne i nemoguće, razabrati o kojem dobu govori. On svoje doba promatra u apokaliptičkim pojmovima. Ono propada i moralno i vjerski i tako ubrzava kraj, posljednji Dan. Čini se da nema nade da će se ovo napredovanje zaustaviti.

Kad reformator pita tko je odgovoran za ovo propadanje i ugroženu budućnost, odgovor je da su uključeni mnogi. Svakako treba okriviti bezbožni svijet, ali Luther najviše krivi Katoličku Crkvu, a posebno papu. Oni su gušili Riječ i slijedili svoje zamisli umjesto Božje namjere. U pozadini je ljudske borbe svemirska borba u kojoj Đavao porobljava one koji su ga voljni slijediti. Naravno da Bog na neki način dopušta takav razvoj svijeta premda je njegova volja da se on obrati Njemu. Smisao je toga da su sve to klasična obilježja apokaliptičke misli.

Ono što je najistaknutije u Lutherovom komentaru ulomaka o Noi jest njegovo ustrajavanje na tome da je Noa njegova analogija. Dok on razvija ovu ideju, vidimo nekoliko njezinih funkcija. Ona mu pruža božansku potvrdu kao proroka kraja vremena, ali i mnogo više od toga. Ona smješta Luthera u središte i svemirske i svjetovne borbe, to jest on može promatrati svoje djelo reforme kao ono koje se javlja u apokaliptičkom kontekstu. I doista sama je njezina narav apokaliptična. Kao što je Noa stajao sam protiv svijeta, tako je Luther sam sebe zamišljao kako stoji protiv Crkve. Kao što je Noa bio mučenik, pateći zbog Božje stvari, tako i Luther pati od ruku svojih neprijatelja u izolaciji i žalosti koja prati njegovo djelo. Kao što se patrijarh borio u svemirskoj borbi između Boga i Sotone, tako se Luther hrva kako bi obavio Božji posao u beznadnoj situaciji. Neki će se vratiti, ali većina je dosegla točku odbačenosti za uništenje i upravo je to uzrok najveće žalosti. Ipak, što je još važnije, upravo je Noin karakter taj koji najviše bodri Lutherovu vjeru jer, kao što reformator ističe, u konačnici svi drugi su pogriješili, a samo je Noa bio u pravu.

101 Time mislim da on iznosi osobnu primjenu: „Naučimo stoga bojati se Gospoda i s poniznošću primajmo i slušajmo njegovu Riječ“ (*Comm Gen* 7:4, LW 2.89-90 [WA 42.325]). Zanimljivo da je ovo kod Luthera iznimka. Predmet većine onoga što kaže u primjenama izravno je apokaliptičko. To je u posvemašnjoj opreci s Calvinom, kome su sve primjene osobne naravi. Vidi *Comm Gen* 6-9, CO 23.111-49.

SUMMARY:

The Apocalyptic Luther: His Noachic Self-understanding

We start this short essay by delineating suggestions concerning traditional apocalypticism in the period of the European reformations proposed by R. B. Barnes and Heiko Oberman. According to their analyses apocalypticism seeks insight into the significance of the present for the cosmic struggle between God and the devil. It believes that the end of the world is imminent, that antichrist has appeared, and that the ungodly must be warned and believers comforted. An examination of Luther's exposition of the flood narrative showed this in action in a mature work.

When the Reformer asks who is responsible for this decline and threatened future, the answer is that many are involved. The godless world is to blame, certainly, but Luther puts most of the blame onto the Catholic Church and the pope in particular. They have suppressed the word and followed their own imaginations rather than the purposes of God. Behind the human struggle is the cosmic one in that the devil enslaves those willing to follow him. Of course, God in some way allows the world to develop as it has, though, of course, his will is for all to turn to him. The point is that these are all classic characteristics of apocalyptic thought.

Key words: Martin Luther; apocalyptic expectations; self-understanding; Reformation; Noah

Izvornik: Michael Parsons. „Apocalyptic Luther: His Noachic Self-understanding“, *Journal of the Evangelical Theological Society*, 44/4 (December 2001) 627-645.

Prijevod: Darko Pirija